

Sygn. akt I ACa 899/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 stycznia 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Katowicach I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący :	SSA Piotr Wójtowicz
Sędziowie :	SA Anna Bohdziewicz SO del. Tomasz Tatarczyk (spr.)
Protokolant :	Anna Wieczorek

po rozpoznaniu w dniu 29 stycznia 2016 r. w Katowicach

na rozprawie

sprawy z powództwa Prokuratora Okręgowego w (...)

przeciwko J. P. i J. T.

o ustalenie

na skutek apelacji pozwanego J. T.

od wyroku Sądu Okręgowego w Częstochowie

z dnia 3 grudnia 2014 r., sygn. akt I C 41/13,

1) oddala apelację;

2) przyznaje na rzecz adwokata J. G. od Skarbu Państwa (Sądu Okręgowego w Częstochowie) wynagrodzenie w kwocie 6642 (sześciu tysięcy sześciuset czterdziestu dwóch) złotych, w tym podatek od towarów i usług w wysokości 1242 (tysiąca dwustu czterdziestu dwóch) złotych, z tytułu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanemu J. T. z urzędu w postępowaniu apelacyjnym.

SSO del. Tomasz Tatarczyk	SSA Piotr Wójtowicz	SSA Anna Bohdziewicz

Sygn. akt I ACa 899/15

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 3 grudnia 2014 r. w Sąd Okręgowy w Częstochowie ustalił nieważności czynności prawnych dokonanych w formie aktu notarialnego w dniu 21 lutego 2007 r., a polegających na ustanowieniu przez pozwanego J. P. na rzecz pozwanego J. T. hipoteki kaucyjnej do kwoty 60 000 zł na nieruchomości położonej w miejscowości Z., dla której Sąd Rejonowy w L. prowadzi księgę wieczystą nr (...) oraz na udzieleniu przez J. P. pełnomocnictwa J. T. do sprzedaży tej nieruchomości, przyznał pełnomocnikowi pozwanego J. T. koszty nieopłaconej pomocy prawnej, nakazał pobrać od pozwanego J. T. na rzecz Skarbu Państwa 18 000 zł z tytułu kosztów sądowych. Sąd ustalił, że pozwany J. P. jest właścicielem nieruchomości położonej w miejscowości Z., dla której Sąd Rejonowy w L. prowadzi księgę wieczystą nr (...). W celu pomocy w zaciągnięciu kredytu hipotecznego skontaktował się z pozwanym J. T., prowadzącym działalność w zakresie pośrednictwa finansowego, który obiecał mu załatwienie w ciągu trzech miesięcy pożyczki bankowej pod zastaw nieruchomości oraz udzielenie do tego czasu pożyczki w kwocie 16 000 zł, która służyć miała pozwanemu J. P. do spłaty zobowiązań dla odzyskania zdolności kredytowej. W kontaktach pomiędzy pozwanymi pośredniczył J. K.. W celu uzyskania pożyczki J. P. stawiał się w dniu 21 lutego 2007 r. w kancelarii notarialnej prowadzonej w K. przez notariusza G. S., gdzie zostały sporządzone dwa akty notarialne. W pierwszym z nich pozwany J. P. ustanowił na należącej do niego nieruchomości na rzecz pozwanego J. T. hipotekę kaucyjną do sumy 60.000 zł z tytułu zabezpieczenia wykupu wystawionych przez siebie weksli. W drugim udzielił J. T. pełnomocnictwa do sprzedaży nieruchomości za cenę nie niższą niż 60 000 zł, zrzekł się prawa odwołania pełnomocnictwa przed dniem wykupu weksli oraz zastrzegł, że pełnomocnictwo nie wygaśnie w przypadku śmierci mocodawcy. Pozwany J. P. wystawił weksle na łączną kwotę 59 600 zł, które pozwany J. T. zakupił za kwotę 16 000 zł. Weksle nr (...) miały być wykupione w terminie do 21 maja 2007 r., natomiast weksle nr(...) nie określały terminu wykupu. W przypadku niewykupienia weksli nr (...) w terminie, pozwany J. P. zobowiązany był wykupić weksle (...) w terminie według uznania pozwanego J. T.. Terminowe wykupienie weksli nr (...) miało skutkować zwrotem weksli nr (...). W tym samym dniu pozwany J. P. podpisał oświadczenie wystawcy weksli, z którego wynika, że sprzedał on pozwanemu J. T. za 16 000 zł pięć weksli nr (...) o nominałach kolejno 1300 zł, 1300 zł, 17 000 zł, 20 000 zł i 20 000 zł. Terminy wykupu weksli nr (...) oznaczone zostały na 21 marca 2007 r., 21 kwietnia 2007 r. i 21 maja 2007 r. W dniu 21 lutego 2007 r. ostatecznie została wypłacona pozwanemu J. P. kwota 1 700 zł. Pozostała część kwoty 4 000, do wypłaty której zobowiązał się pozwany J. T. została potrącona na wykup weksla nr (...) na prowizję pożyczkodawcy i opłaty notarialne. Pozostała część pożyczki w kwocie 12 000 zł pozwany J. P. otrzymał w dniu 27 lutego 2007 r. Z uwagi na przeciąganie przez pozwanego J. T. w czasie załatwienia pożyczki, pozwany J. P. popadł w zwłokę z wykupem weksli nr (...). Pismem z 25 kwietnia 2007 r. pozwany J. T. zawiadomił go, że wobec niewykupienia w terminie weksla nr (...), weksle nr (...) zostały opatrzone datą płatności - 4 maja 2007 r. W dniu 30 kwietnia 2007 r. J. P. wpłacił 1 300 zł J. T. z tytułu wykupu weksla nr (...) i zwrócił się o przesunięcie terminu wykupu weksla nr (...). Pismem z 31 maja 2007 J. K. poinformował pozwanego J. P. o niemożności pozyskania dla niego kredytu bankowego z powodu braku zdolności kredytowej. W dniu 25 czerwca 2007 r. J. P. z tytułu wykupu weksla nr (...) wpłacił 1 400 zł i potwierdził pisemnym oświadczeniem swoje zobowiązanie wobec pozwanego J. T. na kwotę 54 100 zł. Następnie doszło pomiędzy pozwanymi do zawarcia porozumienia, zgodnie z którym J. P. zapłacił J. T. 31 000 zł, a ten zwrócił weksle nr (...). W dniu 14 września 2007 r. J. P. zapłacił J. T. 3 100 zł z tytułu wykupu weksla nr (...), co spowodowało jego zwrot. W dniu 14 sierpnia 2007 r. pozwany J. T. złożył oświadczenie o wyrażeniu zgody na wykreślenie hipoteki. Prokuratura postawiła J. T. zarzut popełnienia czynu z art. 286 § 1 w związku z art. 65 § 1 k.k. na szkodę J. P.. Sąd wskazał, że powództwo o ustalenie istnienia stosunku prawnego znajduje swoją podstawę w art. 189 k.p.c. Ponieważ prokurator wytoczył powództwo samodzielnie jako strona powodowa, nie musiał wykazywać interesu prawnego, działał bowiem w interesie publicznym dla ochrony praworządności, a przesłanki tego działania nie podlegają kontroli ani ocenie sądu. Przywołał Sąd następnie regulację art. 58 k.c. Stwierdził, że podpisane przez pozwanego J. P. oświadczenie wystawcy weksla należy traktować jako umowę pożyczki. Stanowi ono jedynie upozorowanie nabycia weksli przez pozwanego J. T. dla ukrycia odpłatnego charakteru pożyczki, przejawiającego się zastrzeżeniem odsetek. Pożyczka, jak wskazał, zawarta została z rażącym naruszeniem swobody kontraktowej i z wyzyskaniem pozwanego J. P. jako pożyczkobiorcy. Podkreślił Sąd, że terminowa spłata zobowiązań zależała w dużej mierze od efektów działań pozwanego J. T., terminy spłaty rat pożyczki (terminy wykupu weksli), nie były realne do dotrzymania przez pozwanego J. P., a brak dotrzymania terminów skutkowało dodatkowym zobowiązaniem pieniężnym, którego wysokość dwuipółkrotnie przekraczała wysokość pożyczki. Wysokość świadczenia dłużnika była

niewspółmierna do wartości pożyczonego kapitału. Rażąca dysproporcja w sytuacji stron umowy uzasadnia uznanie umowy za sprzeczną z zasadami współzycia społecznego. Pożyczkodawca uzyskał możliwość zaspokojenia się ponad wartość udzielonego świadczenia. Zabezpieczenie pożyczki uznać należało za niewspółmierne do jej przedmiotu. Uznał Sąd, że pozwany J. P. nie mógł mieć świadomości wszystkich następstw podpisywanych oświadczeń, a nie istniały dowody wskazujące na to, że przed podpisaniem został poinformowany o wszystkich konsekwencjach. Tę niewiedzę pożyczkobiorcy wykorzystał pozwany J. T. w celu uzyskania nienależnego zysku. Zawarta umowa pożyczki była również spreczna z regulacją ustanawiającą odsetki maksymalne. Wskazał Sąd, że zysk osiągnięty przy użyciu kwoty 16 000 zł płatnej w ciągu trzech miesięcy miał wynosić 90 % w stosunku rocznym. Uzasadniało to przyjęcie, że celem działania było obejście obowiązujących przepisów, co skutkuje nieważnością czynności prawnej. Uznanie za nieważną umowy pożyczki implikuje ocenę sporządzonych aktów notarialnych zawierających jednostronne oświadczenia woli pozwanego J. P.. W wątpliwość podał Sąd to, czy notariusz spełnił ciężący na nim obowiązek przekonania się, że pozwany J. P. rozumie treść i znaczenie dokonywanych czynności i że zgodne są z jego wolą. Czynność ustanowienia hipoteki jest nieważna, skoro nie istnieje wierzytelność którą hipoteka miała zabezpieczać. Skutkiem nieważności umowy pożyczki jest również nieważność udzielenia pełnomocnictwa. Umocowanie nie miało nic wspólnego z interesem mocodawcy. Czynność udzielenia pełnomocnictwa nie miała na celu upoważnienia do sprzedaży nieruchomości lecz zabezpieczenie pożyczkodawcy. Nieważność udzielonego pełnomocnictwa wynika nadto z faktu umieszczenia w nim zastrzeżenia o zrzeczeniu się odwołania pełnomocnictwa przed dniem wykupu weksla oraz o braku wygaśnięcia pełnomocnictwa w przypadku śmierci mocodawcy. Zamieszczenie takich zastrzeżeń jest możliwe tylko wyjątkowo, jeżeli uzasadnia je treść stosunku prawnego będącego źródłem pełnomocnictwa. Obciążenie wyłącznie pozwanego J. T. kosztami, których nie miał obowiązku uiścić prokurator wytaczając powództwo uzasadnił Sąd przez wskazanie, że pozwany ten dał swoim zachowaniem powody do wytoczenia powództwa, oponował przeciwko żądaniom pozwu, podczas gdy drugi z pozwanych powództwo uznał.

W apelacji pozwany J. T. zarzucił obraza prawa materialnego - art. 359 § 2² k.c. poprzez błędne zastosowanie i przyjęcie, że zysk osiągnięty przy użyciu kwoty 16 000 zł płatnej w ciągu trzech miesięcy miał wynosić 90 % w stosunku rocznym, a stopa odsetek zastrzeżonych w umowie wielokrotnie przekraczała stopę odsetek maksymalnych, co w ocenie sądu uzasadniało przyjęcie, iż celem takiego ukrycia odsetek było obejście obowiązujących przepisów, w rezultacie dokonana czynność jest nieważna w całości, podczas gdy z treści powołanego przepisu wynika, że jeżeli wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej przekracza wysokość odsetek maksymalnych, to należą się odsetki maksymalne i nie pozwala ten przepis na uznanie całej czynności prawnej za nieważną, art. 101 prawa wekslowego poprzez stwierdzenie, iż pozwanych łączyła umowa pożyczki i pominięcie okoliczności, że strony łączyło zobowiązanie wekslowe, abstrakcyjne, błąd w ustaleniach faktycznych w efekcie pominięcia zeznań świadka K. i poddania ocenie zeznań pozwanego J. P., podczas gdy nie został on w sprawie przesłuchany, jak również poprzez przyjęcie, iż zamiarem pozwanego J. P. było uzyskanie pożyczki od skarżącego i zaciągnięcie kredytu hipotecznego, kiedy z żadnego dowodu przeprowadzonego w sprawie to nie wynikało, przyjęcie bezkrytycznie za twierdzeniami strony powodowej, że J. P. nie mógł mieć świadomości wszystkich następstw podpisywanej przez niego umowy w sytuacji, gdy pozwany miał wcześniej do czynienia z ustanowieniem hipoteki na nieruchomości i spłatą zobowiązań, zatem dokonując ustaleń faktycznych naruszył sąd zasady swobodnej oceny dowodów oraz art. 328 § 2 k.p.c., gdyż świadkowie potwierdzili świadome działanie pozwanego, obrazę prawa procesowego - art. 232 k.p.c. w związku z art. 6 k.c. przez przyjęcie, że powództwo należy uwzględnić mimo, iż strona powodowa twierdzeń i żądań pozwu nie udowodniła, w szczególności nie powołała żadnych dowodów na okoliczność rzekomego pokrzywdzenia pozwanego J. P., ponadto nie udowodniła niedopełnienia przez notariusza czynności określonych w art. 94, 2 i 80 ustawy Prawo o notariacie, art. 213 § 2 k.p.c. przez bezkrytyczne uznanie za dopuszczalne oświadczenia pozwanego J. P. o uznaniu powództwa, art. 177 § 1 pkt 4 k.p.c. przez odmowę zawieszenia postępowania do czasu zakończenia postępowania w sprawie karnej, w której postawiono skarżącemu zarzut wprowadzenia w błąd pozwanego J. P., niesłuszne zasądzenie od skarżącego kosztów postępowania. W oparciu o te zarzuty skarżący domagał się zmiany wyroku i oddalenia powództwa lub uchylenia wyroku i przekazania sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, zasądzenia kosztów nieopłaconej pomocy prawnej.

Prokurator wniósł o oddalenie apelacji.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje :

W oparciu o zgromadzony w sprawie materiał dowodowy dokonał Sąd Okręgowy prawidłowych ustaleń faktycznych. Nie budzi zastrzeżeń przeprowadzona przez ten Sąd ocena dowodów, nie wykracza poza ramy określone art. 233 § 1 k.p.c.

Omyłka, która polegała na przywołaniu przez Sąd Okręgowy przy ocenie dowodów zeznań pozwanego P. zamiast zeznań drugiego z pozwanych nie usprawiedliwia zarzutu błędu w ustaleniach faktycznych.

Nie zachodzą wątpliwości co do tego, że chodzi o oczywistą omyłkę pisarską, oznaczył Sąd prawidłowo imię pozwanego, którego zeznania poddał ocenie – (...) a wskutek omyłki wskazał nazwisko drugiego z pozwanych - (...) zamiast nazwiska (...). Podważając wiarygodność zeznań świadka J. K. i pozwanego wywiódł, iż zapewne ukierunkowane te zeznania były na oczyszczenie się przesłuchanych osób z zarzutów, jakie postawiono im w sprawie karnej. W sprawie tej, jak podaje apelacja, zarzut przedstawiono skarżącemu, a drugi z pozwanych występuje w roli pokrzywdzonego.

Wbrew zarzutom apelacji, zebrany w sprawie materiał dowodowy stwarzał podstawy do ustalenia, że zamiarem pozwanego J. P. było uzyskanie kredytu hipotecznego. Wynika to z treści zawartego w aktach sprawy pisma, w którym świadek J. K. informuje pozwanego o niemożności pozyskania przez niego kredytu bankowego z uwagi na brak zdolności kredytowej. Jak ustalił Sąd pierwszej instancji, J. K. pośredniczył w kontaktach pozwanych.

Nietrafnie zarzuca skarżący naruszenie prawa materialnego – art. 359 § 2² k.c. przez uznanie całej umowy za nieważną z uwagi na zastrzeżenie odsetek w stopie wyższej od stopy odsetek maksymalnych w sytuacji, gdy skutek zastrzeżenia odsetek w wysokości przekraczającej wysokość odsetek maksymalnych powinien być taki, że zamiast odsetek umownych należne są odsetki maksymalne.

Po pierwsze, stwierdzenie nieważności umowy uzasadnił Sąd Okręgowy uznaniem, że działość przez pozwanych czynność prawna jest sprzeczna z zasadami współzycia społecznego.

Przemawiała za takim stwierdzeniem rażąca dysproporcja pomiędzy wartością określonych w umowie wzajemnych świadczeń stron osiągnięta przez pożyczkodawcę świadomie z wykorzystaniem niedoświadczenia pożyczkobiorcy wyrażająca się w zakresie obowiązków kontrahentów, w uzyskaniu przez pożyczkodawcę możliwości zaspokojenia się w stopniu znacznie przekraczającym wartość świadczenia własnego, w niewspółmiernym do przedmiotu pożyczki zabezpieczeniu, w uzależnieniu terminowej spłaty zobowiązań przez pożyczkobiorcę od efektów działań pożyczkodawcy, w zastrzeżeniu dodatkowego zobowiązania pieniężnego pożyczkobiorcy w razie uchybienia terminowi spłaty pożyczki, którego wysokość dwuipółkrotnie przewyższała wartość pożyczki przy stosunkowo krótkim terminie jej spłaty.

Sprzeczność umowy z zasadami współzycia społecznego uzasadniała stwierdzenie jej nieważności na podstawie art. 58 § 2 k.c.

Po drugie, skoro działanie pożyczkodawcy było ukierunkowane na osiągnięcie niewspółmiernie wysokiego w stosunku do własnego świadczenia zysku, to uzasadnione jest twierdzenie, że bez postanowień, pod którymi ukryto wysokie koszty udzielenia pożyczki, czynność nie zostałaby dokonana. A zgodnie z § 3 art. 58 k.c., jeżeli nieważnością jest dotknięta tylko część czynności prawnej, czynność pozostaje w mocy co do pozostałych części, chyba że z okoliczności wynika, iż bez postanowień dotkniętych nieważnością czynność nie zostałaby dokonana.

Nie naruszył Sąd Okręgowy art. 101 prawa wekslowego. Przepis ten określa ustawowe elementy weksla własnego.

Niesłusznie odwołuje się skarżący do abstrakcyjnego charakteru zobowiązania wekslowego. Powództwo, którego przedmiotem żądania było ustalenie nieważności czynności, oparte zostało o kwestionowanie stosunku podstawowego, który polegał na udzieleniu pożyczki.

Ustalenie, że pozwanych łączyła umowa pożyczki oparł Sąd Okręgowy na wykładni oświadczeń ich woli i treści dokonanych przez nich czynności.

Zasadnie doszedł do przekonania, że oświadczenie pozwanego J. P., jako wystawcy weksla ukrywało oświadczenie pożyczkobiorcy, a zapłata dokonana przez drugiego z pozwanych z tytułu rzekomego nabycia weksli stanowiła de facto przeniesienie własności przedmiotu pożyczki.

Fakt pokrzywdzenia pozwanego J. P. wynika z ustaleń Sądu pierwszej instancji dotyczących treści zobowiązań kontrahentów, niezasadnie więc zarzuca apelacja naruszenie prawa procesowego – art. 232 k.p.c. i art. 6 k.c.

Drugorzędne znaczenie dla treści rozstrzygnięcia miały oceny Sądu Okręgowego co do tego, czy notariusz dochował swoich obowiązków przyjmując oświadczenie pozwanego J. P. o ustanowieniu hipoteki i udzieleniu pełnomocnictwa.

Prawidłowo przyjął ten Sąd, że nieważność umowy pożyczki rodzi skutek w postaci nieważności oświadczeń pozwanego J. P. o ustanowieniu hipoteki i udzieleniu pełnomocnictwa, skoro w wyniku nieważności czynności nie powstała wierzytelność, której zabezpieczeniu te czynności miały służyć, a ponadto czynność udzielenia pełnomocnictwa nie miała na celu upoważnienia pełnomocnika do sprzedaży nieruchomości w interesie mocodawcy lecz zabezpieczenie niegodziwych interesów pożyczkodawcy.

W rezultacie zasadnie na podstawie art. 189 k.p.c. uwzględnił Sąd Okręgowy powództwo ustalając nieważność czynności prawnych ustanowienia hipoteki i udzielenia pełnomocnictwa do sprzedaży nieruchomości.

Nie naruszył Sąd Okręgowy art. 177 § pkt 4 k.p.c. odmawiając zawieszenia postępowania do czasu zakończenia postępowania w sprawie karnej. Sąd cywilny powinien zawiesić postępowanie w razie uznania, że w świetle dowodów przeprowadzonych w sprawie cywilnej brak byłoby podstaw do uwzględnienia powództwa, a jednocześnie nie można wykluczyć, że toczące się postępowanie karne zakończy się wyrokiem skazującym, którego ustaleniami sąd w postępowaniu cywilnym byłby związany na podstawie art. 11 k.p.c.

Taka sytuacja w rozpoznawanej sprawie oczywiście nie zachodziła, skoro doszedł Sąd Okręgowy do wniosku, że powództwo, w świetle dokonanych w postępowaniu cywilnym ustaleń, zasługuje na uwzględnienie.

Wbrew twierdzeniom apelacji, zastrzeżeń nie budzi przyjęcie za dopuszczalne uznania powództwa, jakiego dokonał pozwany J. P. i wniosek, że wynik sprawy uzasadniał obciążenie wyłącznie skarżącego kosztami sądowymi, których nie miał obowiązku uiścić prokurator wytaczając powództwo.

Uznanie powództwa jest aktem dyspozycyjności materialnej pozwanego, w którym przyznaje on okoliczności faktyczne przytoczone przez powoda oraz uznaje samo żądanie pozwu, wyrażając jednocześnie zgodę na wydanie wyroku uwzględniającego to żądanie.

Nie zachodziły w świetle materiału procesowego podstawy do stwierdzenia, że uznanie przez pozwanego powództwa jest sprzeczne z prawem, z zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia prawa. Chybiony jest więc zarzut apelacji naruszenia art. 213 § 2 k.p.c.

Z uwagi na charakter sprawy, w której rozstrzygano o ważności czynności prawnych stawiających jednego z kontrahentów w wyraźnie niekorzystnym położeniu i uznanie powództwa przez pozwanego J. P., zasadnie postanowił Sąd Okręgowy obciążyć wyłącznie drugiego z pozwanych kosztami sądowymi, których nie miał obowiązku uiścić prokurator wytaczając powództwo.

Z przytoczonych względów Sąd drugiej instancji uznając apelację za bezzasadną oddalił ją z mocy art. 385 k.p.c. O kosztach pomocy prawnej udzielonej skarżącemu przez adwokata ustanowionego z urzędu orzekł w oparciu o § 19 pkt 1 w związku z § 6 pkt 7, § 13 ust. 1 pkt 2 i § 2 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 28 września 2002 r. w

sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu.

SSO Tomasz Tatarczyk SSA Piotr Wójtowicz SSA Anna Bohdziewicz